

Monitoringsverslag

Boezems van Kinderdijk 2017

Monitoringsverslag Boezems van Kinderdijk 2017

Pieter Bieren
Richard Slagboom
Corné Stam

Dit is een uitgave van de Vogelwerkgroep Alblasserwaard, onderdeel van de Natuur- en Vogelwacht 'de Alblasserwaard'.

Colofon

NVWA-rapport 2018-01

Dit rapport als volgt citeren: Bieren, P., R. Slagboom & C. Stam (2018). Monitoringsverslag Boezems van Kinderdijk 2017. NVWA-rapport 2018-01. Natuur- en Vogelwacht 'de Alblasserwaard', Papendrecht.

Oplage 40 exemplaren

www.nvwa.eu

Inhoudsopgave

1. Inleiding	blz 2
2. Veldwerk en rapportage	blz 3
2.1. Wintervogels	blz 4
2.2. Broedvogels	blz 4
2.3. Purperreigertelling	blz 5
2.4. Zwarte stern-vlotjes	blz 5
2.5. Gegevensverwerking	blz 6
2.6. Weer	blz 7
3. Soortbeschrijvingen	blz 8
4. Natura 2000-soorten	blz 15
4.1. Broedvogels	blz 15
4.2. Watervogeltellingen	blz 21

Bronnen

Bijlagen

Bijlage 1. Aantallen per soort 2012-2017

Bijlage 2. Verspreidingskaartjes 2017

1. Inleiding

Voor u ligt weer een nieuwe versie van het jaarlijkse monitoringsverslag waarin het reilen en zeilen van de Kinderdijkse vogels uit de doeken gedaan wordt. Elk van deze verslagen is weer anders, aangezien natuur en dynamiek zo ongeveer synoniemen zijn. Zo ook in 2017, een jaar waarin we een aantal opvallende zaken langs zagen komen, hoewel de meeste soorten geen grote aantalsveranderingen lieten zien.

Enkele highlights; Een hot item in het boezemgebied is natuurlijk de purperreigerkolonie, al enkele jaren behorend tot de grootste kolonies van Nederland. Vorig jaar konden we een recordaantal van 219 nesten noteren, dit jaar bleef het bij het mooie ronde getal van 200 nesten. Dit is nog steeds een zeer mooi resultaat. Een andere typische vogel van de Kinderdijkse boezems is de zwarte stern, die een recordaantal van 58 territoria bereikte. Toch wel belangrijke kanttekening hierbij is dat er helaas maar enkele jongen vliegvlug worden.

En dan natuurlijk de veelbesproken grauwe gans, die in de Overwaard toenam naar ruim 1100 territoria. Naar het zich laat aanzien is de groei er in dit deelgebied uit en zit de soort aan zijn max. In de Nederwaard echter vervijfvoudigde het aantal naar ruim 250 territoria. Het is spannend of de aantallen in dit deelgebied de komende jaren nog verder zullen stijgen.

Zonder de inspanning van verschillende actieve (en meest jonge) leden van de vogelwerkgroep zou deze klus niet geklaard zijn. Meestentijds voor dag en dauw trokken ze alleen of in tweetallen het gebied in om alles te noteren wat zij zagen en vooral ook hoorden. Allen hartelijk dank en we hopen ook voor het jaar 2018 op een goede samenwerking.

De auteurs, februari 2018
Pieter Bieren
Richard Slagboom
Corné Stam

2. Veldwerk en rapportage

Een woord van dank aan alle vrijwillige tellers zonder wie dit verslag niet mogelijk was geweest. In alfabetische volgorde noemen we Jurie Bieren, Pieter Bieren, Ad Kooij, Richard Slagboom, Corné Stam, Patrick Verhaar, Rik Vinke, Arie-Willem van der Wal en Bastiaan van de Wetering.

Bij de broedvogeltellingen in het voorjaar zijn de richtlijnen van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) weer toegepast. Deze methodiek is ontwikkeld door Sovon Vogelonderzoek Nederland en deze organisatie faciliteert dit ook door middel van apps, webapplicaties en digitaal kaartmateriaal. Meer informatie hierover is te vinden op www.sovon.nl/nl/BMP. De veldbezoeken zijn vrijwel allemaal in het weekend of op vrije feestdagen uitgevoerd.

Voor de broedvogels zijn beide boezems bezocht in de periode begin maart t/m half juni. In beide boezems waren tien bezoeken gepland, maar door een misverstand is er een telling in de Hooge Boezem van de Nederwaard uitgevallen. Waar dit invloed heeft op de monitoring is dit nadrukkelijk vermeldt bij de soort. In de Nederwaard wordt altijd met behulp van een roeiboot geteld vanaf de vaarwegen in het gebied. Daarvoor mochten we weer belangeloos gebruik maken van de boot van dhr. Rijdsijk. Tevens mochten we van de familie Rijswijk aan de Molenstraat hun motorboot verschillende keren gebruiken. In de Overwaard wordt het grootste deel van de tellingen lopend uitgevoerd vanaf de omliggende kades. Voor het varen in de Hooge boezem van de Overwaard beschikt de Natuur- en Vogelwacht inmiddels over een eigen kano.

Voor de purperreiger, een doelsoort in de boezems, werd begin juni weer een speciaal bezoek ingepland om het aantal nesten in de kolonies te tellen. We mochten daarvoor gebruik maken van de filmboot van het SWEK, die voor deze gelegenheid goed van pas kwam. Kort daarvoor, op 31 mei, werd waardevol vooronderzoek uitgevoerd door ing. H. van der Kooij, de specialist op het gebied van de purperreiger in Nederland.

foto 1. Een vrouwtje wilde eend; algemene broedvogel in beide boezems.

2.1. Wintervogels

De wintervogeltellingen zijn in 2017 uitgevoerd in de maanden januari t/m maart en van september t/m december. De telling is uitgevoerd op de zaterdag het dichtst bij de 15^e dag van de maand. Het gebied wordt in de ochtend ruim na zonsopgang rondgelopen, zodat er geen dubbeltellingen met slaappleaatsen zijn. Er wordt geteld volgens de richtlijnen Watervogel- en slaappleaatsstellingen van Sovon Vogelonderzoek Nederland.

Wintervogeltelling	Overwaard	Velduren (1 persoon)
1	14 januari	2
2	18 februari	2
3	18 maart	2
4	16 september	2
5	14 oktober	2
6	18 november	2
7	16 december	2
	totaal	14

tabel 1. Overzicht tellingen en uren wintervogels

2.2. Broedvogels

De tellingen in het voorjaar worden uitgevoerd volgens de richtlijnen voor Broedvogel Monitoring Project (BMP) van Sovon Vogelonderzoek Nederland. Alle broedvogeltellingen in de Hooge Boezem van de Nederwaard worden met een boot uitgevoerd. Daarom is het noodzakelijk met twee personen te inventariseren, omdat er dan één persoon kan varen en de ander soorten kan noteren of digitaal invoeren. Alle telrondes in de Overwaard kunnen in principe te voet gedaan door één persoon, waarbij wel vaak een tweede persoon meegaat als meerwaarde voor een telling of om het broedvogeltellen te leren. In de avond van 21 april werd langs beide boezems te voet en per fiets een avondtelling uitgevoerd die speciaal gericht was op rallen, uilen en anderen nacht-actieve soorten.

Inventarisatie	Nederwaard	Velduren (2 personen)	Overwaard	Velduren (1 of 2 personen)
1	12 maart	6	4 maart	3
2	25 maart	6	18 maart	3
3	1 april	6	1 april	3
4	8 april	6	8 april	3
5	21 april	3	21 april	3
6	29 april	6	29 april	3
7	20 mei	6	6 mei	3
8	3 juni	6	20 mei	3
9	24 juni	6	3 juni	3
10			17 juni	3
	totaal	51	totaal	30

tabel 2. Overzicht tellingen en uren broedvogels

foto 2. Tellers staan op het punt aan wal te gaan om de nesten van Purperreiger te inventariseren

2.3. Purperreigertelling

Naast de gebruikelijke inventarisaties wordt begin juni een nestentelling van purperreigers uitgevoerd. In 2017 werd deze telling op zaterdag 10 juni in de vroege ochtend uitgevoerd. Hierbij worden de rietpercelen waarin de reigerkolonies huizen kortstondig betreden. Uiteraard wordt de verstoring tot een minimum beperkt, door zo efficiënt mogelijk te tellen, in kaart te brengen, en meteen de kolonie weer uit te gaan. Inmiddels doen de meeste tellers met regelmaat mee, waardoor er goed en efficiënt geteld wordt. Voor een betrouwbare telling zijn 6 personen nodig, meestal ligt het aantal deelnemers nog iets hoger.

Purpereigertelling	Overwaard	Velduren (6 personen)
	10 juni	24

tabel 3. Overzicht telling en uren purperreigernesten.

2.4. Zwarte stern-vlotjes

Voor de Zwarte stern zijn in de Nederwaard vlotjes uitgelegd om een kunstmatige nestplaats te bieden, omdat natuurlijk drijvende nestplaatsen te weinig voorhanden zijn. Met behulp van een roeiboot zijn in de laatste week van april de vlotjes op vier verschillende plekken in groepjes uitgelegd. In het najaar zijn de vlotjes weer uit het water gehaald.

Zwarte stern-vlotjes	Nederwaard	Velduren (2 personen)
uitleggen	april	10
opvissen en opslaan	oktober	10

tabel 4. Overzicht uren Zwarte stern-vlotjes

2.5. Gegevensverwerking

Elke telling is zo spoedig mogelijk na afloop ingevoerd in Avimap, een database programma dat ontwikkeld is door Sovon Vogelonderzoek Nederland. Handmatige aanpassingen van gedrag e.d. zijn soms nodig om tot een juiste weergave van aantallen te komen. Verder worden de ingevoerde gegevens verwerkt met het programma Autocluster, die het aantal territoria berekent aan de hand van (broedgedrag)criteria. Na het invoeren en berekenen van het aantal territoria per soort, wordt deze vergeleken met de aantallen van eerdere jaren. Opvallende veranderingen kunnen bijvoorbeeld ook oorzaak zijn van een fout in de berekening. Na het valideren van de aantallen kunnen de gegevens tenslotte gebruikt worden voor deze rapportage. Drie personen schreven dit keer allemaal een eigen deel van deze rapportage. Naast de data van de monitoring is er natuurlijk veel aanvullende gebiedskennis aanwezig, die ook in het verslag verwerkt wordt.

Gegevensverwerking	uren
Wintervogeltellingen	3
Invoeren Overwaard	10
Invoeren Nederwaard	9
Purperreigertelling	1
Broedvogelverslag	30
Totaal	53

tabel 5. Overzicht uren gegevensverwerking

foto 3. Een typisch maartse aanblik in de Overwaard van molens, geelbruin riet en grauwe ganzen in de watergangen

2.6. Weer

Na een vrij zachte winter verliep het laatste deel van februari al voorjaarsachtig met temperaturen overdag rond de tien graden en 's nachts geen vorst meer. Begin maart duurde dat zachte voorjaarsweer voort en zuidwestelijke winden brachten vele voorjaarssoorten vroeg op gang naar het noorden. Heel de maand maart bleef het zacht weer en de maand werd een van de zachtste maart-maanden ooit. Tijdens de telling op 17 maart werden de eerste tjiftjaffen, blauwborsten en bruine kiekendieven waargenomen. Deze soorten overwinteren voornamelijk in het mediterrane gebied en zijn als eerste van de zomervogels weer terug. Begin april bleef het nog even zacht maar daarna begon een periode met koud voorjaarsweer, lage gevoelstemperatuur door noordenwinden en 's nachts met regelmaat vorstig. Uiteindelijk had de maand april dezelfde gemiddelde maandtemperatuur als de extreem zachte maart, wat vrij uitzonderlijk is. Bij de tellingen op 1 en 8 april werden de eerste rietzangers, snorren en fitissen opgetekend. Pas later in de maand arriveren ook kleine karekiet, koekoek, purperreiger en zwarte stern. De avondtelling op 21 april was echter vrij zacht waardoor toch de nodige soorten actief waren (zang) en dit leverde een bruikbare telling op. De meimaand begon vrij koel maar zo ver in het lenteseizoen wordt de zangactiviteit daar niet meer zo door beïnvloedt. De telling van 6 mei in de Overwaard was bijvoorbeeld de telling met het hoogste aantal kleine karekieten van het seizoen. Verder in de meimaand werd het snel warmer, met zelfs zomerse pieken in de temperatuur. Uiteindelijk werden mei en juni bijzonder warme maanden. Op de vogeltellingen heeft dat als nadelige invloed dat de zangpiek extreem vroeg in de ochtend bereikt wordt. Bij koeler weer zingen de vogels langere tijd in de ochtend door. In juni is de zang echter voor een belangrijk deel voorbij en hebben veel soorten hun handen vol aan zorg voor de jongen.

3. Soortbeschrijvingen

Fuut

Van deze soort 10 territoria in de Overwaard en acht in de Nederwaard, voor beide deelgebieden één meer dan vorig jaar. Dat betekent een vrij stabiele situatie. Na de baggerwerkzaamheden in de Nederwaard van een paar jaar terug zou je kunnen verwachten dat de broedvogelaantallen van een (onderwater)zichtjager als de fuut toenemen. Maar tot op heden is dat nog niet het geval. Overigens nemen de aantallen in de Overwaard ook niet hard af, wat je zou verwachten vanwege de slechte staat van het gebied, ook onder water.

Grauwe gans

Met 1447 territoria vestigt de grauwe gans opnieuw een record, hoewel niet zo'n spectaculaire toename zoals we vorig jaar zagen. Het ziet er naar uit dat deze veelbesproken soort zijn top bereikt heeft in met name de Overwaard. In de Nederwaard zouden de broedvogelaantallen wellicht nog (flink) kunnen stijgen. De aantallen in laatstgenoemd deelgebied stegen van 52 in 2016 naar 285 in 2017. Ook dit jaar was de vraatschade die deze soort in het gebied aanricht weer goed zichtbaar, met name tijdens de purperreigertelling. De flinke inspanningen die afgelopen jaren verricht zijn om de aantallen te reduceren mislukken tot op heden. Het is helder dat het boezemgebied een prima broedhabitat vormt voor de grauwe gans, zeker in combinatie met perfect foerageergebied direct naast het gebied, de polders met het korte eiwitrijke (raai)gras. Het ziet er dus naar uit dat we met deze soort zullen moeten leren leven. De vestiging van de vos zou wellicht een sturende factor kunnen zijn, maar ook dat heeft z'n voor- en nadelen.

foto 4. Ondanks alle problemen, schade en overlast is de grauwe gans een prachtige inheemse watervogel.

Grote Canadese gans

Ook van deze ganzensoort een stijging in beide gebieden, van 49 vorig jaar naar 76 dit jaar in de Overwaard en van één vorig jaar naar zes dit jaar in de Nederwaard. Deze soort is dus ook steeds nadrukkelijker aanwezig in het boezemgebied, alhoewel lang niet zo extreem als z'n grauwe tegenhanger. De broedvogelaantallen van de grote Canadese gans fluctueren ook sterker per jaar dan die van de grauwe gans. Een duidelijke oorzaak daarvoor lijkt er niet te zijn.

Brandgans

Dat een ganzensoort ook in aantal af kan nemen in het boezemgebied, bewijst de brandgans. Van 15 territoria in 2016 (hoogste aantal) naar zes dit jaar, alle in de Overwaard. Sinds 2012 konden er geen territoria in de Nederwaard genoteerd worden. Van een echte afname kunnen we overigens wellicht niet spreken, de aantallen zijn nog laag en als broedvogel heeft de brandgans zich nog niet zo lang gevestigd in Kinderdijk, en ook landelijk hoort de soort eigenlijk nog bij de nieuwkomers. Opvallend genoeg nemen de aantallen van deze soort (nog) niet explosief toe in het boezemgebied, terwijl dit wel het geval is in bijvoorbeeld de noordelijke Delta.

Nijlgans

De aantalsontwikkeling van deze grote eend, die een enigszins misleidende naam heeft, laat ongeveer eenzelfde beeld zien als we bij de grote Canadese gans zagen. De broedvogelaantallen fluctueren enigszins, met sinds 2016 duidelijk hogere aantallen, maar nog niet extreem als bij de grauwe gans. Dit jaar evenals in 2016 één paar in de Nederwaard. In de Overwaard 15 paar, dat betekent één meer dan vorig jaar.

Bergeend

Een opvallende soort, althans, buiten de broedperiode. Dan valt deze soort al snel op door z'n formaat en bonte verenkleed. Tijdens de broedperiode echter is het vaak zoeken naar deze soort en vooral broedparen staan erom bekend dat ze zich goed kunnen verstoppen. Tijdens de broedvogeltellingen wordt de soort lang niet altijd waargenomen, maar tijdens de laatste telling(en) duiken ze opeens op, vaak met een sliert jongen achter zich aan. De vraag of ze daadwerkelijk in het boezemgebied gebroed hebben is daarom niet altijd helemaal zuiver te beantwoorden, maar volgens de landelijk geldende criteria mogen ze meegeteld worden.

Tafeleend

Sinds 2014 staat de tafeleend jaarlijks met één territorium op de broedvogellijst van de Nederwaard. In het begin ging het vaak om alleen een mannetje, maar vooral dit jaar betrof het vaak een paartje. Tijdens vijf van de tien tellingen is deze soort waargenomen. Broedverdacht gedrag is vrijwel nog niet waargenomen, maar wellicht dat hier in de toekomst nog eens van komt.

Bruine kiekendief

Voor beide deelgebieden twee territoria van deze fraaie roofvogel. In de Nederwaard was dit aantal in 2011 voor het laatst gehaald. Voor de Overwaard is twee territoria historisch gezien wat summier, maar in ieder geval weer beter dan dipjaar 2015. Ook gezien de aftakeling van de Overwaard mogen we wellicht blij zijn als we deze totaal vier territoria vast kunnen houden. Alhoewel de bruine kiekendief doorgaans geen grote eisen stelt aan z'n broedbiotoop, is genoeg voedsel voor deze soort een belangrijker criterium voor het zich wel of niet vestigen in een gebied.

foto 5. Tijdens de nestentelling van purperreigers in juni wordt jaarlijks ook een nest van de bruine kiekendief gevonden.

Watterral

In 2017 bereikte deze geheimzinnige moerasbewoner z'n absolute dieptepunt met welgeteld nul territoria. Zo dramatisch was het nog niet eerder gesteld met deze soort in het boezemgebied. In de Nederwaard ontbrak de watterral vorig jaar ook al op de broedvogellijst, in de Overwaard kon er echter nog één territorium genoteerd worden. Dit jaar is er tijdens geen van de broedvogeltellingen in de Overwaard een watterral gezien of gehoord. In de Nederwaard is nog wel een enkele keer een watterral gehoord, maar te weinig om van een territorium te kunnen spreken. Omdat de soort het in de Nederwaard eigenlijk net zo slecht doet als in de Overwaard, is het wellicht wat te kort door de bocht om te zeggen dat de soort sterk te lijden heeft onder de aftakeling van het laatstgenoemde deelgebied. Anderzijds neemt de soort landelijk na een flinke dip rond 2010 weer stevig toe. Het probleem lijkt dus in het totale boezemgebied te zitten.

Kluut

Een nieuwkomer als Kinderdijkse broedvogel. En hoe. Met 31 territoria zet deze soort zich gelijk goed op de kaart. Alleen in de Overwaard, en nog specifiek op het nieuw aangelegde rietland in de grote plas. Een eiland wat op dit ogenblik overigens voornamelijk nog uit opgebracht veen bestaat, opgebaggerd vanuit het Achterwaterschap. Een prachtige plek dus voor pioniers zoals de kluut. Ze concentreerden zich logischerwijze vooral op het hoogst gelegen deel van het gebied, waar we tijdens de telling van 6 mei opeens volop nesten ontdekten. Omdat het de bedoeling is dat het eiland in de loop van jaren zal ontwikkelen tot nieuw rietland, is de kans dus groot dat deze soort over een paar jaar weer als broedvogel uit het gebied verdwenen zal zijn.

Kleine plevier

Evenals de kluut is ook deze pionier een nieuwkomer op de broedvogellijst. Ook op het nieuwe eiland. Voor deze soort geldt dus hetzelfde als wat bij de kluut beschreven staat. Met dit verschil dat de kleine plevier wat meer bescheiden aanwezig was, met welgeteld één territorium.

Kievit

Hoewel geen typische moerasvogel, is deze karakteristieke soort al verschillende jaren trouwe broedvogel van het boezemgebied, altijd in lage aantallen. In 2017 één territorium in de Nederwaard en twee in de Overwaard, en dat betekent geen verandering ten opzichte van een jaar eerder. Één van de kievit in de Overwaard broedde op het nieuwe eiland. Kieviten broeden in het boezemgebied meest op pas gemaaid rietland of op kale grond, waar die beschikbaar is. Of er daadwerkelijk jongen grootkomen is in een habitat als de Boezems van Kinderdijk lastig vast te stellen, omdat de pullen niet of nauwelijks opvallen tussen het opschietende riet.

Kokmeeuw

Ook deze soort vestigde dit jaar een record met in totaal 134 paren, waarvan 124 in de Overwaard en de overige 10 in de Nederwaard. In laatstgenoemd gebied blijft deze soort sinds 2014 op een vrij laag aantal van vier tot 10 paar steken, terwijl dit voorheen vaak tientallen paren waren. Mogelijk zijn deze verplaatst naar de kolonie in de Hoge Boezem van Nieuw-Lekkerland (die onder de Overwaard valt), waar al een aantal jaar vele tientallen paren kokmeeuwen tot broeden komen op de kenmerkende pluimzegge-stoelen. Dit jaar was er ook verderop in de Overwaard een kleine kolonie aanwezig. Overigens wordt er tijdens de tellingen ook regelmatig een paartje zwartkopmeeuwen waargenomen in de kolonie, broedverdacht gedrag is nog niet opgemerkt, maar het kan in de toekomst een leuke nieuwe broedvogel worden in het gebied.

Visdief

En nog een nieuwkomer, met 14 territoria aanwezig op het nieuwe eiland in de Overwaard. Een zelfde geval dus als kluut en kleine plevier. Een soort die met name in het kustgebied broedt, soms in kolonies van vele honderden paren. Ook worden wel (meest kleine) kolonies aangetroffen op kale industrieterreinen en zelfs op platte daken. Een soort die dus broedt op kale grond en daarbij enige rust op prijs telt, en dat was op het nieuwe eiland genoeg te vinden.

Ransuil

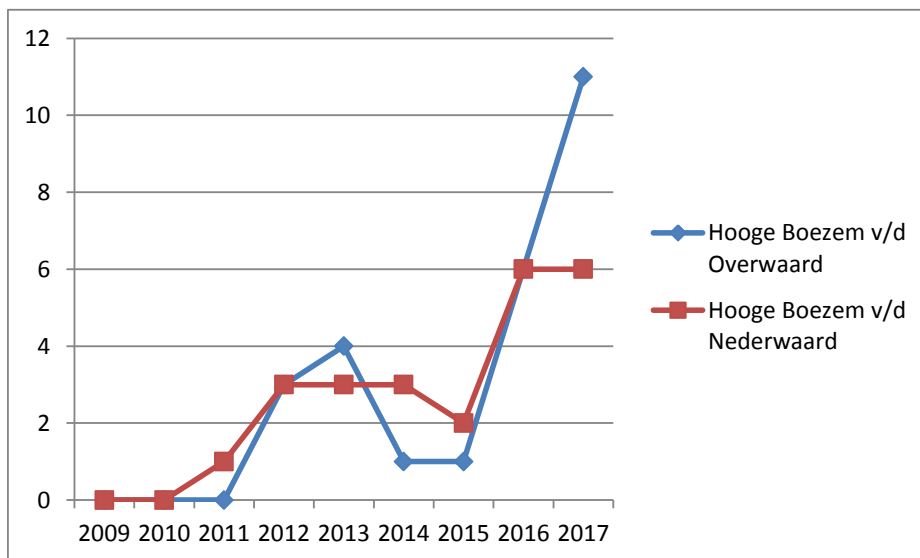
Een spraakmakende soort die elk jaar weer op de lijst verschijnt. Dit keer een territorium in de Overwaard op basis van een baltsend exemplaar in de avond van 21 april. Een bewijs dat avondtellingen een waardevolle bijdrage kunnen leveren binnen de monitoring. Vervolgwaarnemingen tijdens tellingen bleven uit, maar dankzij aanvullende waarnemingen in en rondom de boezems Kinderdijk is duidelijk dat het gehele broedseizoen ransuilen aanwezig zijn. In juli en augustus werden diverse malen jagende exemplaren in polder Blokweer gemeld net ten zuiden van de Overwaard. Ook in de Nederwaard langs de West-Kinderdijk werd af en toe een ransuil waargenomen en begin juli werden hier zelfs roepende juvenielen gehoord nabij IHC. Waarschijnlijk heeft een goede muizenstand begin 2017 voor een lichte opleving van deze schaarse uilensoort gezorgd.

Winterkoning

Deze kleine insectenetende zangvogel is een algemene soort in de Overwaard en de Nederwaard. De uitbundige zang is zelfs 's winters te horen en valt ook in het voorjaar dermate op dat de soort niet snel gemist wordt. In zowel de Overwaard als de Nederwaard werden 15 territoria vastgesteld en dat is de ondergrens van het broedvogelbestand van de laatste jaren. De relatief lage aantallen zijn opvallend omdat de winter van 2016-2017 niet langdurig koud of sneeuwrijk was. Wel was er in januari een vrij korte koude periode. Winterkoningen zijn erg gevoelig voor winterweer en na de koude winter van 2009-2010 kelderde de stand in de Nederwaard bijvoorbeeld van 22 naar 9 territoria. Mogelijk moeten winterkoningen ook in toenemende mate concurreren met sterk toenemende Cetti's zangers wat betreft habitat. Beide soorten prefereren (bramen)struweel. Afname van geschikt broedgebied als oorzaak speelt niet in de Nederwaard, maar mogelijk wel in de Overwaard. Het is interessant om te zien hoe de trend zich komende jaren ontwikkeld.

Cetti's zanger

De stormachtige opkomst en toename van deze zuidelijke zangvogel is weergegeven in grafiek 1. In 2011 verscheen de Cetti's zanger voor het eerst met een bezet territorium in de Nederwaard. Losse waarnemingen waren er al eerder in het boezemgebied. Meteen een jaar later was er al een veelvoud aan territoria, ditmaal zes in beide boezems samen. Een kleine terugval in 2014 en 2015 was van tijdelijke aard en de oorzaak daarvan is nog steeds niet geheel duidelijk. De toename ging buiten de boezems gewoon door en heeft zich zoals verwacht de laatste twee jaren ook weer geuit in hogere aantallen binnen de boezems. Het respectabele aantal van 17 territoria in 2017 is voorlopig hoogtepunt en was tien jaar geleden nog absoluut ondenkbaar. De verspreiding elders in de Alblasserwaard blijft zich verdichten en de Cetti's zanger heeft zowaar potentie om een zeer algemene soort te worden.

grafiek 1. Aantal territoria Cetti's zanger in beide boezems.

Blauwborst

Deze fraaie zangvogel is vooral op het gehoor waar te nemen, maar met enig geduld is een blauwborst ook wel goed te zien. Het is een dankbaar onderwerp tijdens de vroege ochtendtellingen. De welluidende zang is met regelmaat ook 's avonds en 's nachts te horen. De stand in de boezems is gelukkig weer op peil na een aantal wat mindere jaren. Voorlopig dieptepunt lijkt 2015 te zijn met toen slechts 15 territoria in beide boezems. In 2017 werden 24 territoria vastgesteld. Koploper is de Overwaard met 15 territoria en dit komt voornamelijk omdat in de Overwaard minder riet gemaaid wordt en meer verruiging met opslag van struiken en bomen optreedt. Het aantal territoria in de Nederwaard zou hoger kunnen liggen wanneer er meer overjarig riet blijft staan.

Sprinkhaanzanger

Deze onopvallende rietzanger is bijna elk jaar wel aanwezig in de boezems, maar nooit in hoge aantallen. De afgelopen jaren kwamen nul tot drie territoria in beide boezems voor. Vooral de Nederwaard is een vaste stek waar vrijwel jaarlijks een territoria in de boeken gaat. In de Overwaard lijken alleen goede jaren kans te maken op een sprinkhaanzanger. In 2017 waren er in beide boezems waarnemingen die leidden tot 2 territoria. Leuke aanvulling daarop was ook een tweetal zangwaarnemingen in het aangrenzende vogeltjesland ten oosten van de Overwaard. De onopvallende ratelzang is zachter en hoger dan die van de snor. De locatie van een zingende sprinkhaanzanger is vaak moeilijk te bepalen tenzij de vogel zichtbaar zit te zingen. Tijdens het zingen wordt net als bij de snor de kop vaak heen en weer gedraaid zodat het geluid sterk wisselt en van meerdere kanten lijkt te komen. Ook 's avonds tot in het donker zingen sprinkhaanzangers door, en werd onder andere tijdens de avondtelling op 21 april waargenomen in de Nederwaard.

Rietzanger

Het totale aantal van 48 territoria ligt in lijn met afgelopen jaren, maar toch is er wat opvallends te zien in de aantallen rietzangers. De Overwaard had een goed jaar en de 31 territoria lijken in contrast met het afnemende areaal aan geschikt leefgebied. Blijkbaar kunnen rietzangers het nog aardig redden in de Overwaard en nemen ze eveneens genoegen met verruigd rietland en hoekjes met riet en struweel aan de randen. Dit in tegenstelling tot de snor, een echte rietvogel waarvan de aantallen wel duidelijk een afname inzetten. Ook zijn rietzangers opvallende zangers met een luide krassende zang, waardoor ze niet snel gemist worden, ook al zitten ze wat verder weg voor de waarnemer. Het aantal in de Nederwaard is met 17 territoria beduidend lager en het laagste aantal in negen jaar tijd voor deze boezem. Met het laten staan van overjarig riet in bredere randen zou je verwachten dat de rietzangers in de Nederwaard daar baat bij zouden hebben. Een belangrijke kanttekening bij dit aantal is de gemiste telling in mei, waardoor belangrijke waarnemingen voor deze soort ontbreken. Vermoedelijk zijn de 17 territoria echt een ondergrens. Wisselende omstandigheden tijdens de overwintering in Afrika kunnen ook een rol spelen bij de aantalsontwikkeling, dit geldt ook voor bosrietzanger, snor en kleine karekiet.

Bosrietzanger

Jarenlang was de Hooge boezem van de Overwaard het broedgebied voor enkele bosrietzangers, steevast meer dan in de Nederwaard. Vooral de verruiging en aanwezigheid van meer struweelranden waren daar de oorzaak van. De laatste jaren lijkt een kentering in te komen. Na een voorlopig maximum van acht territoria in 2011 zijn er in 2017 geen territoria in de Overwaard meer vastgesteld. Wel waren er enkele zangwaarnemingen, maar te weinig volgens de criteria van de broedvogelhandleiding. De nulstand in de Overwaard is voor het eerst sinds 2006. De uiteindelijke oorzaak zal toch ergens in het voedselaanbod moeten liggen. Hoewel er nog ogenschijnlijk geschikt habitat in de Overwaard aanwezig is, kan dat wel degelijk ongeschikt zijn geworden als broedgebied voor bosrietzangers. In de Nederwaard staat de soort jaarlijks op de lijst met één tot vijf territoria en neemt daar de laatste jaren juist toe. In 2017 zijn er vier territoria vastgesteld waarvan twee in het griendje.

foto 6. Vanaf eind april is de kleine karekiet terug en zingt zijn karakteristieke lied, soms zichtbaar, soms onzichtbaar.

Kleine karekiet

Voor deze algemeenste kleine 'rietzanger' in de boezems was 2017 een minder jaar. Zowel de 56 territoria in de Overwaard als de 46 territoria in de Nederwaard zijn het laagste aantal in meer dan tien jaar. Mogelijk hebben (droge) omstandigheden in het overwinteringsgebied de soort parten gespeeld. Daarnaast is het bij deze soort in de Nederwaard belangrijk om te vermelden dat een belangrijke mei-telling gemist is in de monitoring. Vooral voor kleine karekiet leveren de vroege ochtendtellingen in mei een belangrijke bijdrage. De dichtheid kan dan erg hoog zijn waarbij het onderscheiden van tegelijkertijd zingende vogels over korte afstand een hele opgave is.

Fitis

Deze zanger is een typische bewoner van struiken en bosschages waardoor er altijd al meer territoria in de Overwaard voorkwamen dan in de Nederwaard. Het aantal in de Overwaard is vrij stabiel met jaarlijks zo'n 20-30 territoria. In de Nederwaard lijken de laatste jaren langzaam maar zeker steeds minder fitissen voor te komen. In 2017 waren er slechts zes territoria, beperkt tot het griendje en bosschages aan de westkant van het gebied. In het hele centrale blok rietland in de Nederwaard zijn geen territoria vastgesteld. Overjarige rietranden zijn niet optimaal voor een fitis, de daar liever een aantal verspreide struiken in ziet staan. Deze opslag van jonge bomen en struiken is in de Overwaard volop aanwezig, maar wordt in de Nederwaard zo goed als onmogelijk gemaakt. Daarmee is de fitis eigenlijk geen doelsoort voor de boezems, maar wel een goede indicator. De landelijke trend van deze in Afrika overwinterende soort is licht afnemend.

Baardman

Voor het derde jaar op rij een erg slecht seizoen voor deze schitterende rietmezensoort. Na een aantal goede jaren met als voorlopige piek 11 territoria in 2014 moeten we het de laatste drie jaren met twee tot drie territoria doen. De dichtheid is dus behoorlijk afgenomen, wat het duidelijkste tot uiting komt in de aantallen van de Nederwaard. In de goede jaren werden in deze boezem regelmatig familiegroepen waargenomen met soms veel jonge vogels. De baardman komt uitsluitend voor in grote aangesloten rietvelden en overwintert daar ook. De rietkwaliteit in de Overwaard is vermoedelijk te slecht voor hogere aantallen in deze boezem. Koud en sneeuwrijk winterweer kunnen de aantallen beïnvloeden, maar daar is de laatste jaren geen sprake van geweest. Het aandeel overjarig riet in de Nederwaard is aan de lage kant. Meer overjarig vitaal rietland zou deze karakteristieke en mooie vogel weer hogerop kunnen helpen in de boezems.

4. Natura 2000-soorten

De Boezems van Kinderdijk zijn aangewezen als Natura 2000-gebied vanwege het Europees belang van het gebied voor 7 kwalificerende vogelsoorten. In dit hoofdstuk worden de monitoringsresultaten van deze soorten besproken en ingegaan op de langjarige trend van de (broed)resultaten die voortkomen uit de monitoring en inventarisaties die de leden van de vogelwerkgroep van de Natuur- en Vogelwacht in 2017 en voorgaande jaren hebben verricht in Boezems van Kinderdijk.

Voor elk van de zogenaamde 'kwalificerende' vogelsoorten in de Boezems van Kinderdijk is een instandhoudingsdoelstelling vastgesteld. In tabel 6 zijn de Natura 2000-waarden en hun instandhoudingsdoelstellingen weergegeven. Voor de zwarte stern geldt een verbeterdoelstelling. De (langjarige) resultaten van de tellingen door leden van de vogelwerkgroep kunnen worden gebruikt om te controleren of deze doelstellingen worden gehaald.

N 2000-waarde	Instandhoudingsdoelstelling
BROEDVOGELS	
Purperreiger	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 75 paren
Porseleinhoen	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 1 paar
Snor	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 9 paren
	verbeterdoelstelling
Zwarte stern	Uitbreiding en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 40 paren
NIET-BROEDVOGELS	
Smient	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 3700 vogels (seizoensmaximum)
Krakeend	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 90 vogels (seizoensmaximum)
Slobeend	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 30 vogels (seizoensmaximum)

tabel 6. Natuur 2000 doelsoorten en instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebied Boezems Kinderdijk.

De doelsoorten dienen als een soort kapstok voor het beheer van het gebied. De boezems moeten dus ten gunste van de genoemde soorten worden beheerd. Om de zes jaar moet een beheerplan worden geëvalueerd, om te zien of de genomen maatregelen effectief bleken.

Purperreiger

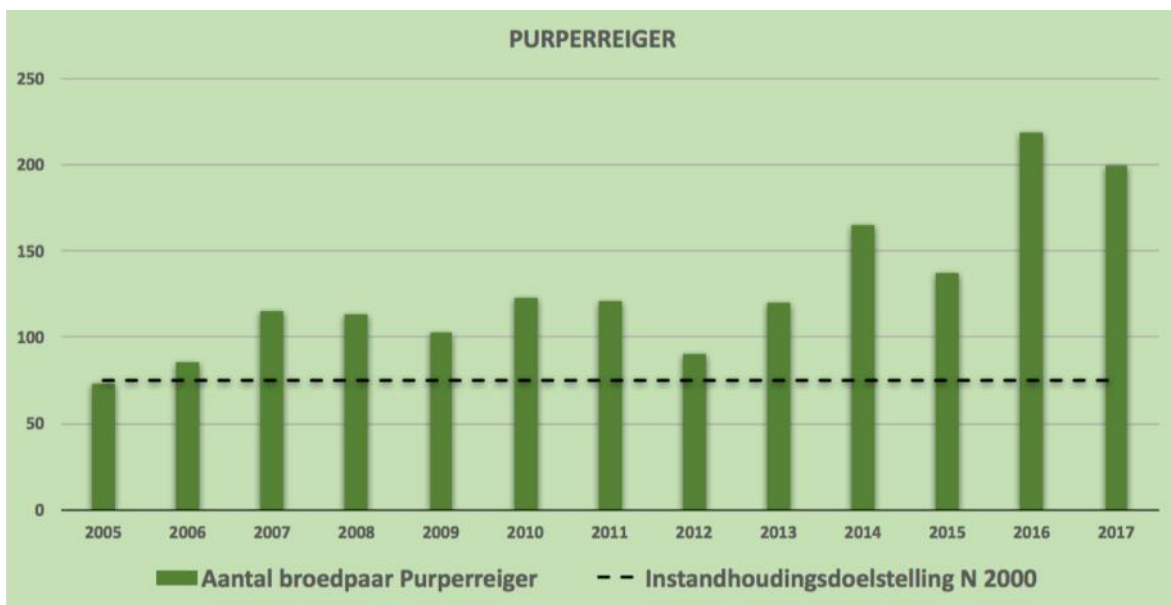
In 2017 herbergde de Boezems van Kinderdijk voor het tweede achtereenvolgende jaar de grootste kolonie purperreigers van Nederland. Op zaterdag 4 juni werden exact 200 nesten geteld. Net als vorig jaar nestelden er ook vier paar purperreigers in de Hooge Boezem van de Nederwaard. De hoofdkolonie purperreigers bevond zich in de uiterste zuidwesthoek van de Hooge Boezem van de Overwaard (HBO). Hier werden 184 nesten geteld. In het rietveld direct langs de kade van de HBO tussen de 3^e en 4^e molen van Overwaard werden dit jaar slechts drie nesten gevonden, tegenover 22 nesten in 2016. Dit gors is gemakkelijk toegankelijk vanaf de kade, en hierdoor kwetsbaar voor predatie. Het overgrote deel van nesten bevond zich op een oppervlakte van slechts enkele

honderden vierkante meters op de enige plek in de HBO waar nog een redelijke kwaliteit (water)riet aanwezig is.

foto 7. Een Kinderdijkse purperreiger passeert een molenwiek alvorens in te vallen in de kolonie

Leden van de vogelwerkgroep (Richard en Corné) zijn met de eigenaar (Waterschap Rivierenland) en rietbedrijf Hoek (uitvoerende partij) in overleg over de te nemen beheermaatregelen in de wintermaanden van 2017/2018. Met een uitgekiend rietbeheer kan ervoor worden gezorgd dat er in april 2018 weer geschikte nestlocaties zijn te vinden voor de uit Afrika terugkerende purperreigers.

grafiek 2. Aantal broedpaar Purperreiger 2005-2017

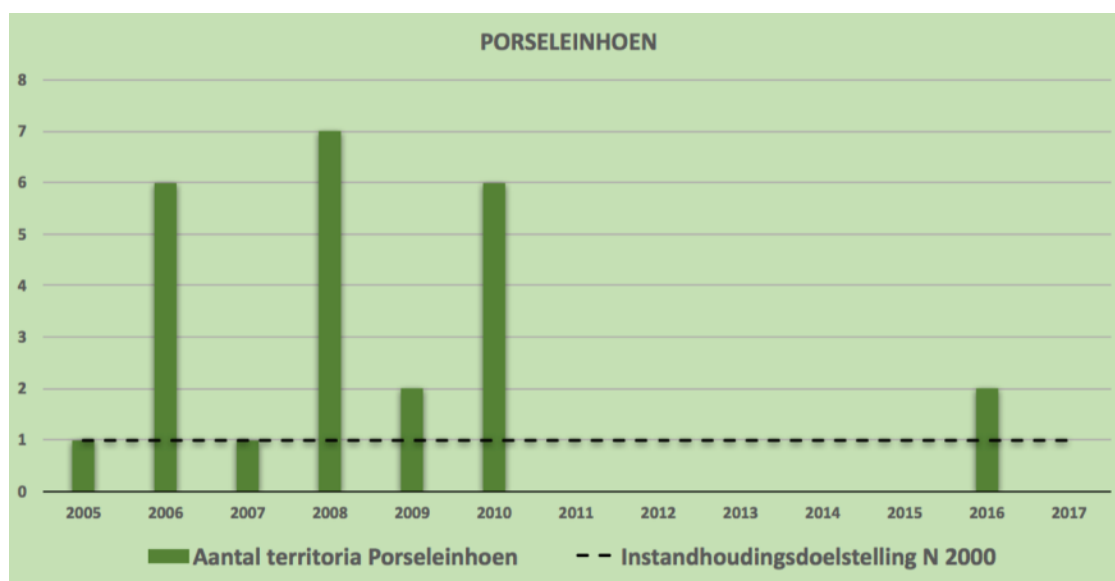

kaart 1. Aantal nesten Purperreiger 2017 in de Boezems van Kinderdijk (bron Sovon).

Porseleinhoen

Nadat in 2016 in de Kinderdijkse boezems voor het eerst sinds vijf jaar weer de karakteristieke 'zweepslag' (roep) van de Porseleinhoen was te horen, bleef het in 2017 helaas oorverdovend stil. Er zijn in heel 2017 geen Porseleinhoentjes gehoord of gezien.

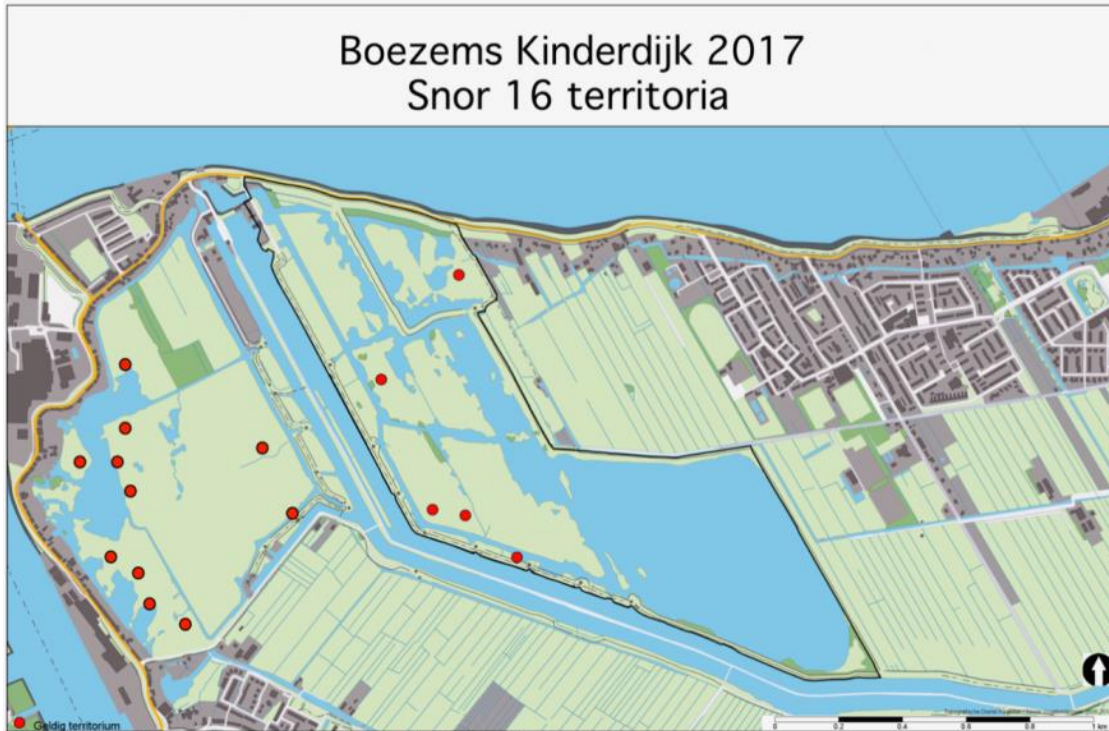
Er zijn vergaande plannen om in polder Nieuw-Lekkerland en polder Blokweer, beide behorende bij Natura 2000-gebied 'Boezems Kinderdijk' pioniermoeras aan te leggen dat geschikt is als broedbiotop voor de porseleinhoen. Beide plannen zijn beschreven in het beheerplan Boezems Kinderdijk. Mogelijk gaat de aanleg van deze pioniermoerassen in de toekomst een positieve impuls geven aan het aantal porseleinhoentjes in het Natura 2000-gebied 'Boezems Kinderdijk'.

grafiek 3. Aantal territoria Porseleinhoen 2005-2017.

Snor

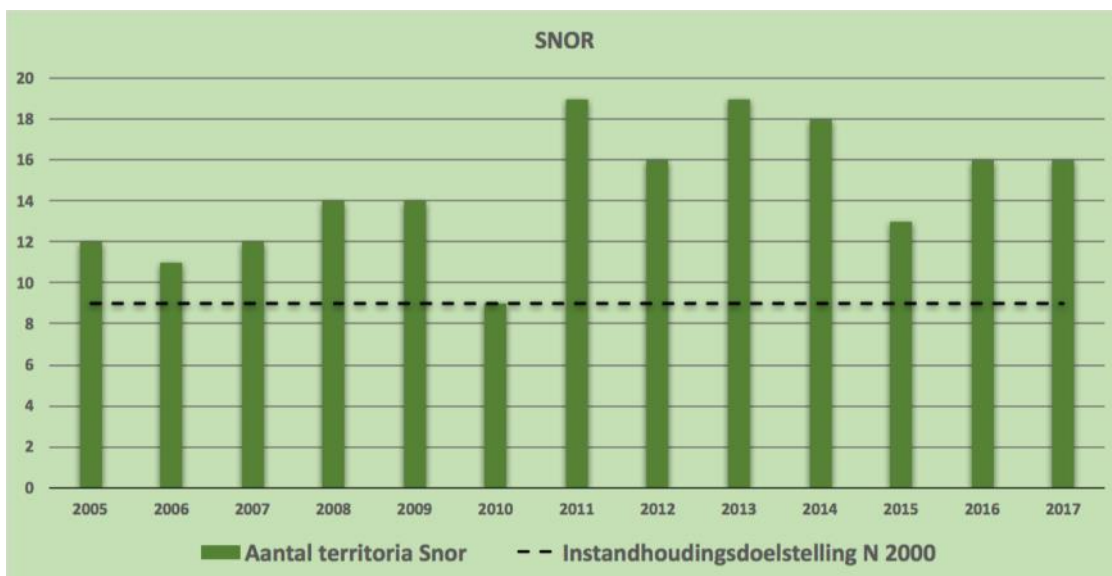
Het aantal territoria van de Snor stabiliseerde dit jaar: net als in 2016 werden 16 territoria geteld. De meeste territoria van de Snor zijn te vinden in de Nederwaard (11) tegenover slechts vijf in de Overwaard. Hier was 1 territoria minder t.o.v. 2016. De Snor bouwt zijn nest in overjarig riet, dit is goed te zien aan de verspreiding van de territoria in de HBN. Vooral aan de westzijde van het gebied, waar relatief veel overjarig riet aanwezig is, bevinden zich de territoria van de Snor.

kaart 2. Aantal territoria Snor in 2017 in Boezems van Kinderdijk (bron Sovon).

In samenspraak met Waterschap Rivierenland heeft riethandel Hoek een vijf meter brede strook riet langs de doorgaande vaarten in de winter van 2016/2017 niet gemaaid.

Op deze manier proberen we te zorgen dat er op meerdere plaatsen overjarig riet aanwezig is. In het voorjaar van 2017 resulteerde dit in twee nieuwe territoria langs de betreffende vaart. In de gehele HBN was 1 territoria meer dan in 2016.

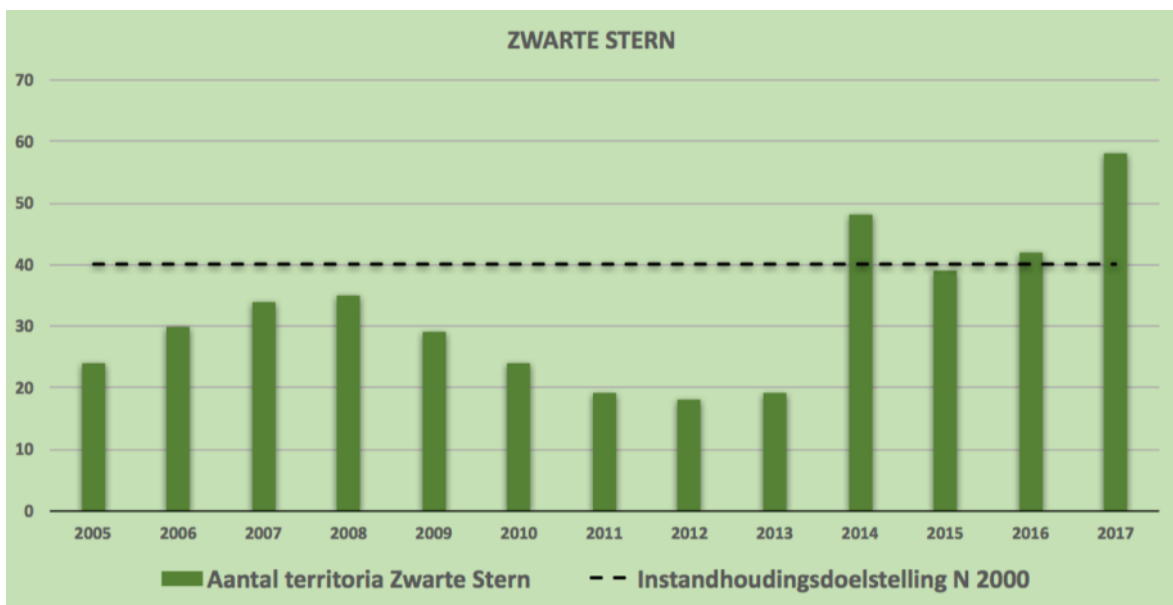
grafiek 4. Aantal territoria Snor 2005-2017.

foto 8. Alarmerende zwarte sterns zijn een vertrouwd beeld in de Nederwaard én een teken dat er gebroed wordt.

Zwarte stern

In de winter van 2014/2015 is een deel van de Hooge Boezem van de Nederwaard gesaneerd door het Waterschap Rivierenland. Door de hiermee gepaard gaande baggerwerkzaamheden is de oude broedlocatie van de Zwarte stern de komende jaren minder geschikt. Om de gevolgen hiervan te mitigeren heeft de vogelwerkgroep in overleg met Waterschap Rivierenland extra vlotjes aangeschaft en vlotjes uitgelegd op en rond 'het Vlak', de grote waterplas in de HBN. Hiermee wordt geprobeerd de Zwarte stern de kans te geven elders in het gebied te nestelen.

grafiek 5. Aantal territoria Zwarte stern 2005-2017.

Waterschap Rivierenland heeft daarnaast geprobeerd om de oude broedlocatie weer zo geschikt mogelijk te maken voor de Zwarte stern. Zo zijn er een groot aantal wortels van de Gele plomp geplant om de watervegetatie zo snel mogelijk te laten herstellen. De gesaneerde broedlocaties zijn afgeschermd d.m.v. drijvende balken om verdere verstoring te voorkomen. De mitigerende maatregelen lijken te helpen: in 2015 waren er 39 paartjes in het gebied aanwezig, in 2016 42 en 2017 was een topjaar met 58 paartjes. De meeste paartjes waren te vinden op de 'nieuwe' kolonie op en rond 'het Vlak' (50 paar).

kaart 3. Aantal territoria Zwarte stern in 2017 in Boezems van Kinderdijk (bron Sovon)

Punt van zorg blijft het broedsucces. Uit onderzoek van Jan van der Winden blijft dat er maar weinig kuikens overleven. De predatiedruk is zo groot, dat er van alle paartjes slechts enkele jongen zijn uitgevlogen. Vermoedelijk zijn het in Kinderdijk vooral Kleine mantelmeeuwen en Bruine kiekendieven die hiervoor verantwoordelijk zijn. In de Zouweboezem was het broedsucces veel hoger doordat de vlotjes werden afgeschermd met gaas. Wellicht een optie om volgend jaar ook in Kinderdijk uit te proberen.

Watervogeltellingen

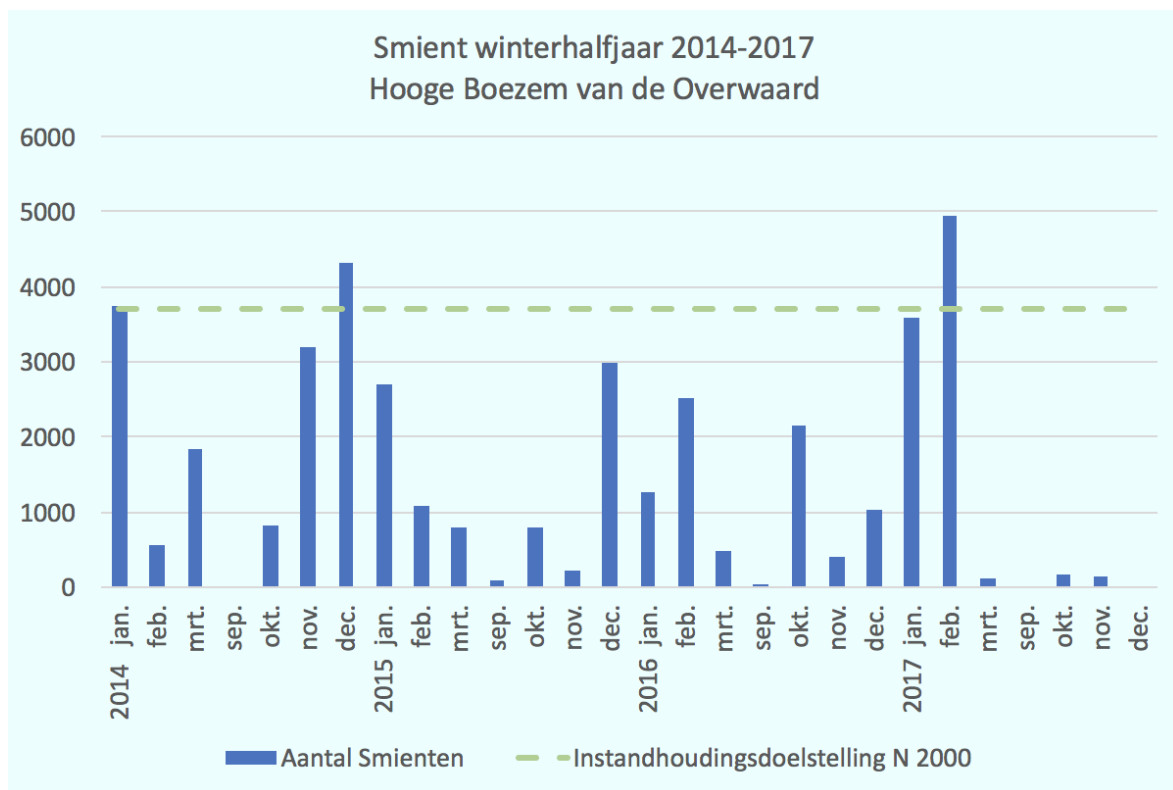
De watervogels in de Hoge Boezem van de Overwaard worden in de wintermaanden maandelijks geteld door dhr. Ad Kooij van de Vogelwerkgroep van de Natuur- en Vogelwacht 'de Alblasserwaard'. Dit gebeurt volgens de richtlijnen die door Sovon Vogelonderzoek Nederland (Sovon) zijn opgesteld. De tellingen worden overdag, in het weekend dichtst bij het midden van de maand, verricht. Alle (water)vogels die in het gebied aanwezig zijn worden ingevoerd in de database van Sovon. In de boezems van Kinderdijk is hierbij speciaal aandacht voor de zogenaamd kwalificerende soorten: de Smient, Slobeend en Krakeend. Er zijn in 2017 in totaal zes tellingen verricht. De resultaten van de tellingen zijn weergegeven in de grafieken die hieronder bij de soortbespreking zijn te vinden.

Smient

Het aantal Smienten tijdens de watervogeltellingen in 2017 piekte in februari met bijna 5000 exemplaren, dik boven de instandhoudingsdoelstelling (seizoenmaximum van 3700 vogels). Opvallend is wel dat tijdens de tellingen in de loop van 2017 (maart, september, oktober en november) niet of nauwelijks Smienten werden gezien in de HBO. Mogelijk is dit toe te rekenen aan de werkzaamheden die momenteel plaatsvinden in de HBO.

Op de grote plas, waar de meeste Smienten overwinteren wordt een rieteiland van 15 hectare aangelegd, hierdoor is minder open water beschikbaar voor de Smient.

In de Nederwaard was in het voorjaar een territoriale Smient aanwezig. Er zijn geen pullen gezien.

grafiek 6. aantal Smienten tijdens de maandelijkse watervogeltellingen in 2017 (bron SOVON).

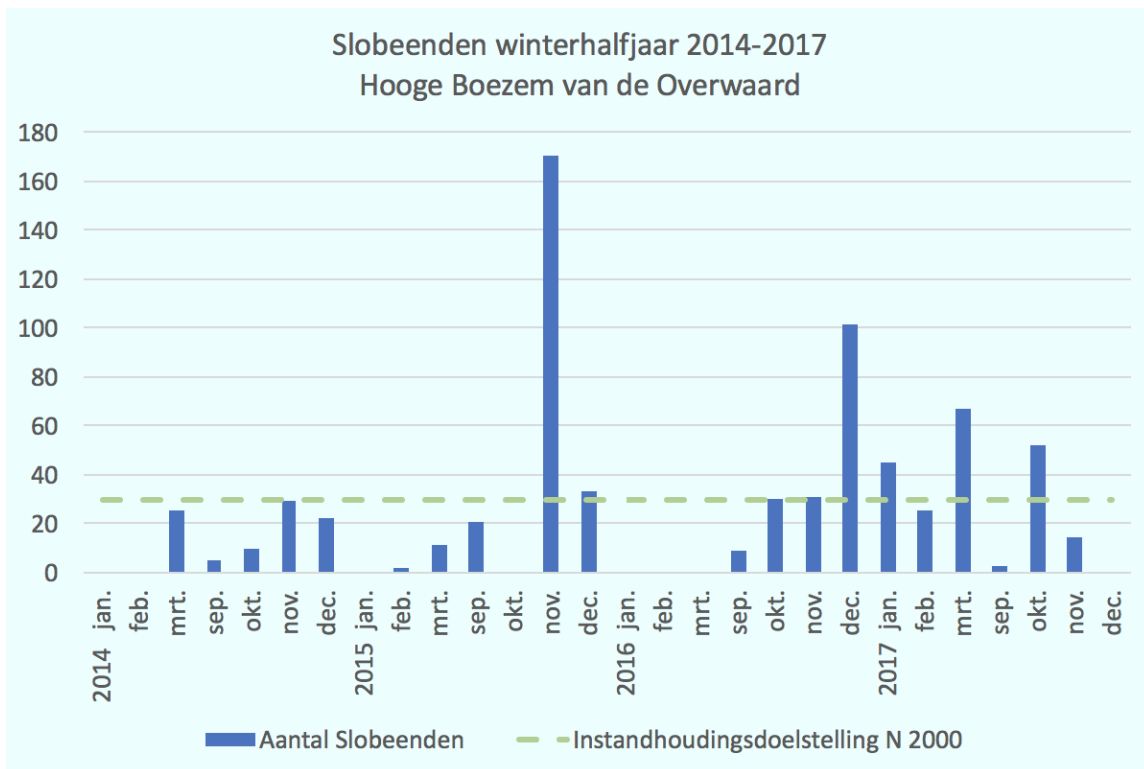
Slobeend

In de Boezems van Kinderdijk waren in 2017 twee territoria van de Slobeend, tegenover drie in 2016. In 2014 en 2015, was slechts 1 territorium van deze prachtige eend. Beide territoria waren overigens te vinden in de HBO.

foto 9. Adult mannetje Slobeend. Regelmatige gast maar zeer schaarse broedvogel.

Behalve als broedvogel gebruikt de Slobeend de Boezems van Kinderdijk ook als foerageer- en rustgebied. Het Natura 2000-gebied “Boezems Kinderdijk heeft als instandhoudingsdoelstelling een seizoensmaximum van 30 Slobeenden. Het aantal Slobeenden kan tijdens de maandelijkse tellingen behoorlijk fluctueren. In 2017 werd het hoogste aantal Slobeenden (67) in maart geteld.

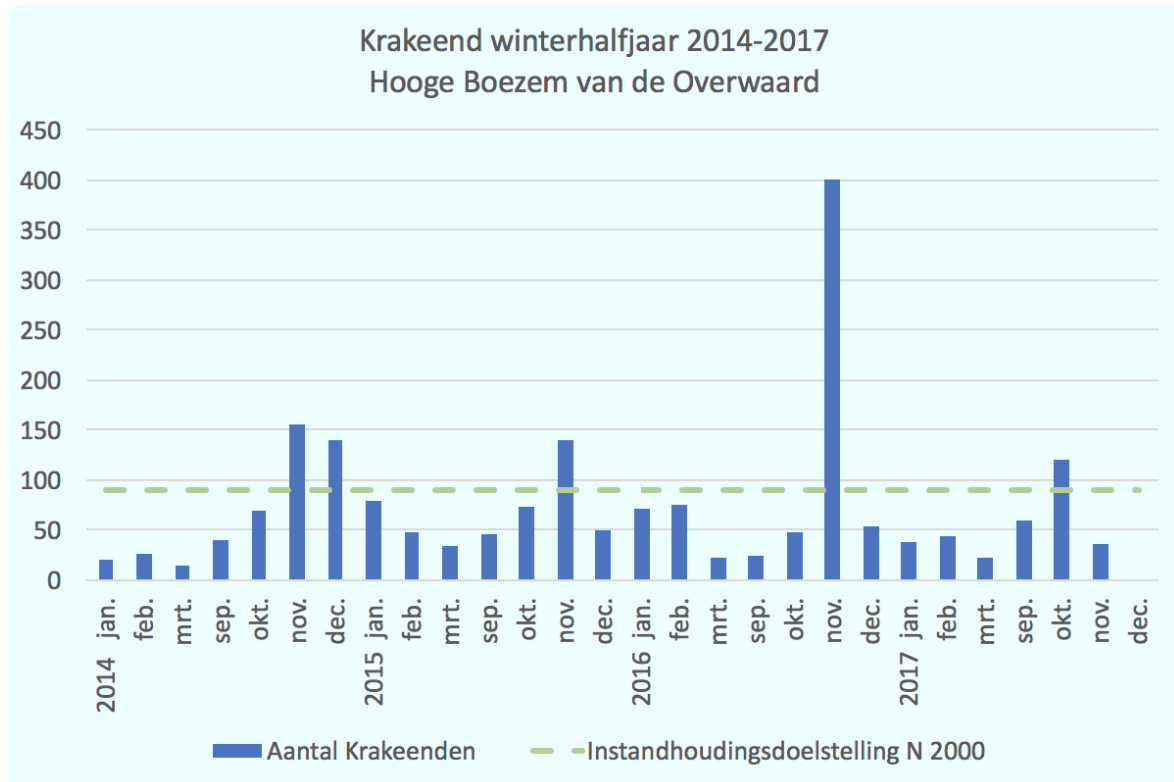

grafiek 7. aantal Slobeenden tijdens de maandelijkse watervogeltellingen in 2017 (bron SOVON).

Krakeend

In de Boezems werden in 2017 in totaal 13 territoria van de Krakeend geteld. De meeste (10) bevonden zich in de verruigde delen van de Overwaard. Het aantal paartjes Krakeenden in de Boezems van Kinderdijk neemt, net als in de rest van Nederland, toe.

In de wintermaanden verzamelen de Krakeenden zich in het Achterwaterschap, rivier de Lek en de bredere sloten in de weidse Alblasserwaardse polder. Daarnaast maakt de Krakeend gebruik van de Boezems als rustgebied. Net als bij de Slobeend verschillen de aantallen van maand tot maand, maar worden in de winterperiode tijdens elke wintervogeltelling wel Krakeenden gezien. Met een seizoensmaximum van 120 in oktober werd de doelstelling in 2017 nipt behaald.

grafiek 8. aantal Krakeenden tijdens de maandelijkse watervogeltellingen in 2017 (bron SOVON).

Bronnen

Literatuur

- Hustings F. & Vergeer J.W. (2002). Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000; verspreiding, aantallen, verandering .
- KNMI Klimatologie, www.knmi.nl
- Actuele vogelinfo, trends en verspreiding op www.sovon.nl
- Royal Haskoning/DHV, A.J.M. van den Broek (2015) Beheerplan Boezems Kinderdijk 2014-2019
- Vergeer J.-W., van Dijk A., Boele A., van Bruggen J. & Hustings F. (2016) Handleiding broedvogelonderzoek
- Vogelwerkgroep Alblasserwaard (2012) Broedvogelverslag Hoge boezems Kinderdijk 2011, Natuur- en vogelwacht 'De Alblasserwaard'.
- Vogelwerkgroep Alblasserwaard (2013) Broedvogelverslag Hoge boezems Kinderdijk 2012, Natuur- en vogelwacht 'De Alblasserwaard'.
- Vogelwerkgroep Alblasserwaard (2014) Broedvogelverslag Hoge boezems Kinderdijk 2013, Natuur- en vogelwacht 'De Alblasserwaard'.
- Vogelwerkgroep Alblasserwaard (2015) Broedvogelverslag Hoge boezems Kinderdijk 2014, Natuur- en vogelwacht 'De Alblasserwaard'.
- Vogelwerkgroep Alblasserwaard (2016) Broedvogelverslag Hoge boezems Kinderdijk 2015, Natuur- en vogelwacht 'De Alblasserwaard'.
- Vogelwerkgroep Alblasserwaard (2017) Broedvogelverslag Hoge boezems Kinderdijk 2016, Natuur- en vogelwacht 'De Alblasserwaard'.

Fotoverantwoording

De foto's in dit verslag zijn afkomstig van Adri Clements, Gerard Roest en Corné Stam.

Bijlage 1. Aantallen per soort 2012-2017

Hooge Boezem van de Overwaard							Hooge Boezem van de Nederwaard						
soort	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2012	2013	2014	2015	2016	2017	soort
Fuut	10	8	9	8	9	10	8	7	7	7	7	8	Fuut
Roerdomp	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	Roerdomp
Woudaap	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	Woudaap
Purperreiger	90	120	165	137	214	196	0	0	0	0	5	4	Purperreiger
Knobbelzwaan	1	0	1	1	1	1	1	0	1	0	1	0	Knobbelzwaan
Kolgans	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	Kolgans
Grauwe Gans	183	38	127	595	1057	1162	5	9	10	15	52	285	Grauwe Gans
Soepgans	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	Soepgans
Grote Canadese Gans	6	10	8	16	49	76	4	4	7	6	1	6	Grote Canadese Gans
Brandgans	2	1	1	2	15	6	0	0	0	0	0	0	Brandgans
Nijlgans	8	4	4	6	14	15	2	1	1	2	1	1	Nijlgans
Bergeend	0	0	1	1	2	3	0	0	0	0	0	0	Bergeend
Krakeend	7	5	6	7	6	10	3	3	2	1	3	3	Krakeend
Wilde Eend	40	41	23	47	35	56	31	25	32	25	23	29	Wilde Eend
Soepeend	1	0	0	1	0	6	2	1	2	0	0	2	Soepeend
Zomertaling	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Zomertaling
Slobeend	2	3	1	1	3	2	1	2	0	0	0	0	Slobeend
Tafeleend	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	Tafeleend
Kuifeend	6	6	2	3	3	6	0	0	0	4	0	0	Kuifeend
Bruine Kiekendief	5	5	3	1	2	2	1	1	1	1	1	2	Bruine Kiekendief
Torenvalk	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	Torenvalk
Fazant	1	1	2	2	1	0	6	4	7	6	5	2	Fazant
Waterral	5	2	3	0	1	0	6	2	5	2	0	0	Waterral
Porseleinhoen	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	Porseleinhoen
Waterhoen	9	7	4	7	5	7	10	11	8	8	8	11	Waterhoen
Meerkoet	5	4	5	7	7	12	10	8	8	7	9	12	Meerkoet
Kluut	0	0	0	0	0	31	0	0	0	0	0	0	Kluut
Kleine Plevier	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	Kleine Plevier
Kievit	0	0	2	1	2	2	1	1	1	3	1	1	Kievit
Tureluur	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	Tureluur
Kokmeeuw	34	20	36	60	103	124	36	55	9	4	5	10	Kokmeeuw
Visdief	0	0	0	0	0	14	0	0	0	0	0	0	Visdief
Zwarte Stern	0	0	0	0	0	0	18	19	48	39	42	58	Zwarte Stern
Holenduif	6	7	5	4	4	4	4	3	0	3	2	1	Holenduif
Houtduif	1	6	3	2	2	0	9	8	3	3	4	3	Houtduif
Turkse Tortel	0	0	0	0	0	0	3	5	2	7	7	5	Turkse Tortel
Koekoek	3	3	2	1	2	4	1	2	1	1	2	2	Koekoek
Ransuil	1	1	0	2	1	1	0	0	0	0	0	0	Ransuil
IJsvogel	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	IJsvogel
Groene Specht	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	Groene Specht
Grote Bonte Specht	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	Grote Bonte Specht
Witte Kwikstaart	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	Witte Kwikstaart
Winterkoning	24	22	23	22	17	15	14	12	15	19	20	15	Winterkoning
Heggenmus	4	6	6	5	5	4	7	5	9	10	10	9	Heggenmus
Nachtegaal	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	Nachtegaal
Blauwborst	11	13	16	9	12	15	9	5	4	5	7	9	Blauwborst
Roodborsttapuit	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Roodborsttapuit
Merel	8	8	11	3	10	5	11	9	8	12	10	11	Merel
Zanglijster	0	0	0	1	0	0	1	0	1	2	1	0	Zanglijster

Hooge Boezem van de Overwaard							Hooge Boezem van de Nederwaard						
soort	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2012	2013	2014	2015	2016	2017	soort
Cetti's Zanger	3	4	1	1	6	11	3	3	3	2	6	6	Cetti's Zanger
Sprinkhaanzanger	0	0	0	1	0	1	1	1	0	1	1	1	Sprinkhaanzanger
Snor	10	10	7	4	6	5	6	9	11	9	10	11	Snor
Rietzanger	26	28	26	22	27	31	22	21	21	25	18	17	Rietzanger
Bosrietzanger	6	7	2	3	6	0	4	2	5	1	2	4	Bosrietzanger
Kleine Karekiet	93	79	59	67	67	56	75	64	52	57	68	46	Kleine Karekiet
Spotvogel	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	Spotvogel
Braamsluiper	1	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	Braamsluiper
Grasmus	0	3	2	3	4	1	2	1	2	2	2	2	Grasmus
Tuinfluit	3	6	9	7	4	7	3	4	3	3	2	3	Tuinfluit
Zwartkop	0	1	4	2	6	1	4	6	3	1	4	4	Zwartkop
Tjiftjaf	13	13	11	9	8	9	12	9	11	12	10	9	Tjiftjaf
Fitis	23	21	21	23	19	18	12	4	8	11	9	6	Fitis
Grauwe Vliegenvanger	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	Grauwe Vliegenvanger
Baardman	3	2	3	0	2	1	2	7	8	2	1	2	Baardman
Staartmees	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	Staartmees
Matkop	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Matkop
Pimpelmees	8	3	4	5	4	5	5	6	4	2	4	5	Pimpelmees
Koolmees	5	6	9	9	6	6	9	8	8	11	11	11	Koolmees
Boomkruiper	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	Boomkruiper
Gaai	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	1	0	Gaai
Ekster	3	2	4	5	2	3	3	2	4	6	3	3	Ekster
Kauw	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	6	6	Kauw
Zwarte Kraai	2	0	2	2	1	1	2	1	1	2	2	2	Zwarte Kraai
Spreeuw	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	Spreeuw
Huismus	15	13	12	10	18	11	19	22	29	16	22	15	Huismus
Vink	0	1	1	0	0	0	1	2	0	2	2	2	Vink
Groenling	1	1	2	1	0	0	1	3	2	2	3	1	Groenling
Putter	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	Putter
Kneu	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	Kneu
Rietgors	28	26	18	15	16	14	23	21	23	14	22	17	Rietgors

Bijlage 2. Verspreidingskaartjes 2017

